

Eugeniusz Sawrymowicz

Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza w minionym trzydziestoleciu PRL

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 9, 155-161

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

III. Z ŻYCIA NAUKOWEGO I ORGANIZACYJNEGO TOWARZYSTWA

Eugeniusz Sawrymowicz

TOWARZYSTWO LITERACKIE im. ADAMA MICKIEWICZA W MINIONYM TRZYDZIESTOLECIU PRL

Tytuł niniejszej rozprawki mógłby sugerować, że chodzi w niej o historię Towarzystwa w minionym 30-leciu. Tak jednak nie jest, gdyż historia Towarzystwa w okresie powojennym jest już opracowana w dużym stopniu¹, a nie opracowane lata łatwo można sobie odtworzyć na podstawie rocznych sprawozdań drukowanych w „Pamiętniku Literackim” i w „Roczniku Towarzystwa”². Tutaj chodzi przede wszystkim o ukazanie dorobku Towarzystwa w zakresie szerzenia wiedzy o literaturze i z dziedziny kultury w Polsce Ludowej. Przedstawić tu zatem chcemy wkład Towarzystwa do nauki o literaturze i do kultury polskiej w skali ogólnokrajowej.

Jak wynika z opracowanej już historii Towarzystwa w latach powojennych, praca jego zaczęła się w roku 1945 od zera. Obecnie mamy już 28 oddziałów terenowych, skupiających blisko 1200 członków i mogących się pochwalić akcją odczytową w liczbie ponad 200 odczytów rocznie. Pomyślnie rozwija się akcja wydawnicza Towarzystwa: „Rocznik”, wznowiona „Biblioteka Towarzystwa”, współpraca z „Ruchem Literackim” i z „Polonistyką”, wydawnictwa Oddziałów, jak „Komunikaty Naukowe” Oddziału Częstochowskiego albo edycja zbiorowa wydana przez Oddział Przemyski pt. *Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej*. Fakty te dowodzą, że udział Towarzystwa w życiu naukowym i kulturalnym kraju jest wcale niebagatelny.

Zacznijmy od przeglądu faktów, które miały ogólnokrajowe znaczenie i które wiążą się bardzo ściśle z inicjatywami naukowymi i organizacyjnymi oraz z życiem i rozwojem samego Towarzystwa.

Pierwszy naukowy Zjazd Polonistyczny w 1946 r. odbył się właśnie dzięki Towarzystwu, które było zarówno jego inicjatorem jak i organiza-

torem, nawiązując tym do tradycji wielkich przedwojennych Zjazdów Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, jak Zjazd Reja (1905), Słowackiego (1910), Kochanowskiego (1930), i Krasickiego (1935). Zjazd Polonistyczny w 1946 r. miał za patrona Bolesława Prusa i skupił szerokie rzesze naukowców i nauczycieli-polonistów, a także miłośników literatury. Mimo trudności związanych z sytuacją powojenną Zjazd odbył się w Warszawie, co było oczywistym akcentem politycznym w okresie początków odbudowy zniszczonej stolicy.

W roku następnym wielkim osiągnięciem Towarzystwa, mającym oddźwięk ogólnokrajowy, było reaktywowanie „Pamiętnika Literackiego”, który jako organ Towarzystwa wychodził do roku 1952, kiedy to przekazany został Instytutowi Badań Literackich PAN i od kiedy to został organem Instytutu, co dało mu mocne podstawy finansowe i naukowe, jakich Towarzystwo nasze w owym czasie zapewnić mu nie mogło. W każdym razie Towarzystwu przypada tu zasługa wznowienia „Pamiętnika” i doprowadzenie go do takiego poziomu, który pozwolił Instytutowi Badań Literackich uczynić go najpoważniejszym czasopismem naukowym poświęconym badaniom literatury. Dodać tu wypada, że rocznik XLI „Pamiętnika” (1950) wyszedł jako wydany wspólnie przez IBL i Towarzystwo jako pierwszy z zeszytów będących początkowo, do roku 1952, wspólnym organem obu tych instytucji.

Innym osiągnięciem w skali ogólnokrajowej w tych pierwszych latach powojennych było powołanie przez Towarzystwo serii „Książka w dawnej Polsce”, w której pod redakcją K. Budzyka i A. Gryczowej ukazał się w roku 1948 tom K. Budzyka *Studia z zakresu bibliografii i księgoznawstwa*.

Niezależnie od tej serii Towarzystwo wydało w 1948 r. bardzo cenną *Bibliografię Pamiętnika Literackiego (1887-1939)*, opracowaną przez Z. Świdwińską. Także poza serią wyszła w 1956 r. broszura zbiorowa pt. *Adam Mickiewicz. Siedem odczytów*.

W 1960 r. wznowiona została Biblioteka Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, w której dotychczas ukazało się 8 pozycji, a mianowicie:

1. S. Makowski i Z. Sudolski, pod redakcją E. Sawrymowicza — *W kręgu bliższych poety — listy rodziny Słowackiego*, Warszawa 1960
2. Zbiorowa praca pt. *Henryk Sienkiewicz — siedem odczytów*. Warszawa 1960
3. J. Krzyżanowski — *Paralele* (wznowienie). Warszawa 1961
4. S. Melkowski — *Poglądy estetyczne i artystyczne Bolesława Prusa*. Warszawa 1963
5. J. Pełc — *J. Kochanowski w tradycji literatury polskiej*. Warszawa 1965
6. I. Maciejewska — *L. Staff — lwowski okres twórczości*. Warszawa 1965
7. W. Słodkowski — *„Syzyfowe prace” S. Żeromskiego — studium monograficzne*. Wrocław 1966

8. S. Makowski i Z. Sudolski, pod redakcją E. Sawrymowicza — *W kręgu rodziny i przyjaciół Słowackiego — szkice i materiały*. Warszawa 1967.

Po kilkuletniej przerwie obecnie Biblioteka Towarzystwa została reaktywowana i w druku znajduje się już jej dziewiąty tom, a mianowicie J. Kulczyckiej-Salonj monografia o Włodzimierzu Spasowiczu, ukaże się w 1975 r. Zapewniony jest też dalszy ciąg Biblioteki, tak by co roku ukazywał się jeden tom tej serii.

Ogromną zasługą Towarzystwa było wydanie w 1949 r. *Dzieł* Juliusza Słowackiego. Było to jedyne wydanie dzieł poety w setną rocznicę jego śmierci, a pierwsze i przez długi czas jedyne w Polsce Ludowej. Wyszły tej edycji trzy wydania, ostatnie w roku 1959.

Do faktów powyższych należy dodać współpracę Towarzystwa przy wydawaniu „Polonistyki” i łódzkich „Prac Polonistycznych” (to ostatnie tylko w pierwszych latach istnienia wydawnictwa). Podkreślić również należy kilka inicjatyw, które rzucone przez Towarzystwo znalazły realizację w innych instytucjach. Tak było z zainicjowaną przez Oddział Gdański w 1948 r. edycją dzieł Frycza Modrzewskiego, czym zajęli się tamtejsi członkowie, Kazimierz Mężyński i Marian Des Loges. Oddział wykonał prace wstępne, ale ostatecznie edycja wyszła w Polskiej Akademii Nauk. Nie umniejsza to oczywiście zasługi Towarzystwa jako inicjatora imprezy naukowej o wielkim znaczeniu kulturalnym i politycznym. Później podobnie było z „Ruchem Literackim”: zainicjowało to pismo nasze Towarzystwo, prace wstępne wykonał Oddział Krakowski, ale ostatecznie pismo zaczęło wychodzić pod firmą Komisji Historycznoliterackiej Krakowskiego Oddziału PAN. Do inicjatyw tych można dodać rzuconą przez Towarzystwo myśl, pierwszą chronologicznie, bo w roku 1947, odbudowy pomnika Mickiewicza w Warszawie.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że osiągnięcia Towarzystwa w skali ogólnokrajowej były dziełem nie tylko Zarządu Głównego, ale również i Oddziałów terenowych. Do tej sprawy należy dodać kilka informacji: W roku 1961 Oddział Częstochowski wydał cenny tomik *W roku Słowackiego*, zawierający 11 rozpraw o autorze *Kordiana*; w latach następnych i po dziś dzień Oddział ten wydaje roczniki „Komunikatów Naukowych”, wśród których znajdują się tak poważne pozycje, jak np. rocznik poświęcony Janowi Jakubowi Rousseau, pt. *W kręgu J. J. Rousseau*, Częstochowa 1968.

Oddział Rzeszowski znów brał czynny udział w wydawaniu „Roczników Wyższej Szkoły Pedagogicznej” w Rzeszowie oraz współpracował z Rzeszowskim Towarzystwem Naukowym przy wydawaniu kwartalnika literacko-społecznego „Profile”; w obu tych wydawnictwach jest sporo artykułów i rozpraw członków Oddziału.

Wreszcie Oddział Przemyski obdarował nas piękną księgą pt. *Z dzie-*

ów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej. Zbiór szkiców, opracowań i utworów literackich pod redakcją Stefanii Kostrzewskiej-Kratochwilowej, Przemyśl 1969. Tom 2 tej księgi jest obecnie w druku.

Wielkie znaczenie dla popularyzacji nauki o literaturze i dla rozpowszechniania kultury literackiej wśród szerokich kręgów społeczeństwa, m.in. wśród nauczycieli-polonistów, studentów wydziałów polonistycznych, a nawet wśród starszej młodzieży szkolnej, miała akcja odczytowa Towarzystwa, a w szczególności organizowane przez Zarząd Główny i Zarządy Oddziałów sesje naukowe. Sesje te organizowane były bądź to z okazji rocznic literackich, bądź podczas statutowych Zjazdów Delegatów Towarzystwa, odbywających się co dwa lata, za każdym razem w innym mieście.

Na sesje obu tych rodzajów składały się z reguły cykle odczytów wygłaszanych przez najwybitniejszych i wybitnych przedstawicieli nauki o literaturze, niekiedy brali w nich udział także uczeni zagraniczni, jak np. w sesji częstochowskiej poświęconej J. J. Rousseau — prof. David Simonin i attaché kulturalny francuski André Bonnefoy; przy innych okazjach wystąpili prof. Subotin z Belgradu, prof. Karel Krejčí z Pragi Czeskiej i in.

Sesje cykliczne Towarzystwo zaczęło organizować zaraz po zakończeniu działań wojennych i po wznowieniu swej akcji, przy czym niektóre z nich miały charakter ogólnokrajowy i organizowane były wspólnie z innymi instytucjami, jak np. w 1949 r. Sesja Słowackiego, zorganizowana wspólnie z Towarzystwem Naukowym Warszawskim, albo na ten sam temat zorganizowana wspólnie z Instytutem Badań Literackich PAN sesja w roku 1959. Na szczególne podkreślenie zasługuje sesja Mickiewiczowska zorganizowana przez Towarzystwo w 1955 r. jako pierwsza sesja poświęcona autorowi *Pana Tadeusza* w roku setnej rocznicy jego śmierci; sesją tą Towarzystwo wyprzedziło międzynarodowy Zjazd Mickiewiczowski zwołany przez PAN w tymże roku.

Duże znaczenie i szeroki zasięg miały sesje organizowane przez Towarzystwo w jubileuszowych latach Polski Ludowej. Poprzedzone odpowiednią reklamą w prasie, radiu i przez afisze, cieszyły się one ogromną frekwencją i często wyprzedzały inne instytucje, które szły dopiero w nasze ślady. Zasadniczo sesje te odbywały się w Warszawie, ale niekiedy były przenoszone, w całości lub częściowo, także do Oddziałów terenowych. Wymienić można z tej kategorii sesje następujące:

Sesja ukazująca dorobek literatury w 10-leciu Polski Ludowej, która odbyła się w Warszawie w 1954 roku, a przeniesiona została do Gdańska.

Sesja 20-lecia literatury w PRL — Rzeszów 1964

Sesja Wyspiańskiego — Warszawa i Opole 1968

Sesja 25-lecia — Częstochowa 1969

Sesja poświęcona tradycji romantyzmu we współczesnej literaturze, filmie i teatrze w Polsce — Warszawa 1971

Sesja 30-lecia PRL — Warszawa 1974

Specjalnie zaznaczyć należy wspomnianą wyżej warszawską sesję ukazującą dorobek literacki Polski Ludowej w minionym 30-leciu. Odbyła się ona w Warszawie w kwietniu br. i była pierwszą i jak dotąd jedyną sesją tego typu w roku jubileuszowym PRL. Frekwencja na jej kolejnych odczytach była olbrzymia.

Przejdźmy z kolei do sesji zjazdowych. Odbywały się one na każdym Zjeździe Delegatów Oddziałów, tj. co dwa lata, a ponieważ każdy Zjazd odbywał się w innym Oddziale, zasięg krajowy ich był bardzo duży. Miały one także duże znaczenie jako moment wpływający ożywczo na ruch kulturalny w danym mieście, tym bardziej że w grę wchodziły niekoniernie wielkie ośrodki naukowe i kulturalne w wojewódzkich miastach uniwersyteckich, ale niekiedy także mniejsze miasta powiatowe, jak np. Piotrków Trybunalski w 1970 r. Najbliższy Zjazd w roku bieżącym przewidziany jest także w mieście powiatowym, a mianowicie w Słupsku.

Sesje te uwzględniały tematykę związaną z danym regionem, ale nie ograniczały się jedynie do tego. Na przykład w 1963 r. na Zjeździe w Katowicach poza regionalizmem śląskim przedmiotem sesji była twórczość Żeromskiego, w 1966 r. Zjazd w Gdańsku w dużym stopniu uwzględnił tematykę sienkiewiczowską. W 1968 r. w Białymstoku omawiana była literatura polska w minionym 50-leciu, w 1970 r. Zjazd Piotrkowski zaprezentował literaturę okresu Młodej Polski, wreszcie ostatni Zjazd, w Lublinie w 1972 r., za temat miał literaturę polską okresu międzywojennego. Czekający nas w tym roku Zjazd w Słupsku będzie miał jako tematy naukowe — regionalizm zachodniego Pomorza oraz wybrane zagadnienia z dziedziny folklorystyki.

Jak już było wspomniane, sesje organizowało Towarzystwo w Warszawie i w innych miastach z okazji różnych rocznic literackich. Byłoby rzeczą niemożliwą wymienienie wszystkich tych sesji, gdyż odbyło się ich dużo ponad sto. Przypomnieć więc tylko należy, że sesjami tego typu Towarzystwo uczciło rocznice, m.in. Mickiewicza, Słowackiego, Sienkiewicza, Reymonta, Krąszewskiego, Wyspiańskiego, Norwida (wspólnie z Instytutem Filologii Polskiej UW), Żeromskiego i in. Nieraz Towarzystwo wyprzedzało w tych sesjach inne instytucje, a zasięg ich był znacznie większy niż sesji organizowanych przez owe inne instytucje.

Bardzo ważnym momentem w życiu Towarzystwa było utworzenie własnego organu, tj. „Rocznika Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”, którego pierwszy zeszyt ukazał się w roku 1966. „Rocznik” od razu ukształtował się jako pismo poświęcone nie tylko sprawom organizacyjnym Towarzystwa, ale także jako pismo przynoszące poważne pu-

blikacje naukowe z dziedziny historii i teorii literatury. W ten sposób przez swój organ Towarzystwo weszło na forum naukowe, a ta jego rola zwiększy się — jak mamy nadzieję — z chwilą, gdy „Rocznik” zaczyna wychodzić w postaci drukowanej, nie powielanej, jak to było na początku, i kiedy dystrybucją jego zajmie się Dom Książki. Oznaczać to będzie także wyjście „Rocznika” z dość wąskiego koła czytelników spośród członków Towarzystwa na szeroki rynek ogólnokrajowy. Jest w związku z tym tendencja do powiększenia i pogłębienia działu naukowego w naszym piśmie, oczywiście bez rezygnacji z działu organizacyjnego, który adresowany będzie — jak i dotychczas — przede wszystkim do naszych członków.

Wreszcie kilka uwag poświęcić wypada akcji odczytowej Towarzystwa jako podstawowej jego działalności statutowej. Odczyty organizowane były, i są nadal, w poszczególnych Oddziałach, dostępne nie tylko dla członków, ale dla wszystkich chętnych, co rozszerza ogromnie zasięg oddziaływania akcji. Dodać do tego trzeba, że akcja odczytowa Towarzystwa prowadzona bywa często w porozumieniu z innymi instytucjami, jak katedry czy instytuty uniwersyteckie, biblioteki wojewódzkie, towarzystwa naukowe itp. Ta współpraca z innymi instytucjami znowu rozszerza krąg słuchaczy i nadaje całej akcji zasięg daleko wykraczający poza zamknięte grono członków i sympatyków. I tu więc mamy do podkreślenia znaczenie ogólnokrajowe akcji odczytowej. I jeszcze warto podkreślić, że tematyka odczytów często jest wynikiem inicjatywy poszczególnych Oddziałów, co zapewnia jej możliwość utrafienia w tzw. zamówienie społeczne. Nieraz można zauważyć podejmowanie w naszej akcji odczytowej tematów leżących „odłogiem”, tj. nie uwzględnianych przez odczyty organizowane w innych instytucjach. Dla przykładu można by przytoczyć mocno reprezentowaną w naszej akcji literaturę współczesną oraz teorię literatury, tak zawsze chętnie widziane przez nauczycieli-polonistów. W akcji odczytowej Towarzystwa biorą udział jako prelegenci wybitni znawcy przedmiotu, nie wyłączając członków Polskiej Akademii Nauk, co oczywiście podnosi prestiż akcji i wpływa na frekwencję słuchaczy. Nie znaczy to jednak, że Towarzystwo operuje wyłącznie nazwiskami znanych luminarzy. Przeciwnie, staramy się wciągać do akcji także siły naukowe młodszego pokolenia, a nawet naukowców początkujących, co z kolei daje możliwość owym początkującym wejść na forum naukowe, dać się poznać szerszym kręgom odbiorców. I to jest jeden z ważkich czynników społecznych akcji odczytowej Towarzystwa.

Sumując to, co zostało powiedziane, trzeba zaznaczyć, że Towarzystwo może być zadowolone ze swej 30-letniej działalności w Polsce Ludowej, odegrało bowiem niemałą rolę w szerzeniu wiedzy i kultury literackiej wśród szerokich rzesz społeczeństwa. Tak samo w dziedzinie ści-

śle naukowej Towarzystwo ma do zanotowania piękne karty w swoim dorobku.

Przypisy

¹ E. Sawrymowicz — *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza w latach 1946 — 1950*; E. Jankowski — *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza w latach 1950 — 1956*; R. Wojciechowski — *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza w latach 1957 — 1961*. Wszystkie trzy rozprawki w „Pamiętniku Literackim” rocznik LIII (1962), zes. 3, s. 36 i nast.

² W „Pamiętniku Literackim” znajdują się również sprawozdania z lat 1962 - 1963 (rocznik LIV/1963, zes. 3, s. 237 i nast.) oraz rocznik LV/1964, zes. 3, s. 313 i nast.). Sprawozdania z lat 1964 - 1973 w kolejnych zeszytach „Rocznika Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”.